

הארכת מעצור מעבר לתשעה חודשים**

מאת: חיה זנדברג*

א. מבוא

סעיף 61 לחוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה – מעצרים), תשנ"ו-1996¹, קובע מגבלת זמן למעצרו של אדם הנתון במעצור עד תום ההליכים. על פי האמור בסעיף, נאשם הנתון במעצור עד תום ההליכים ואשר הכרעת הדין² בעניינו לא ניתנה בתוך תשעה חודשים, ישוחרר מן המעצר. עם זאת, הוראת סעיף 62 לחוק המעצרים מסמיכה שופט של בית המשפט העליון להאריך את מעצרו של הנאשם מעבר לתשעה חודשים, כשתקופת הארכה יכולה להגיע לתשעים ימים בכל תקופת הארכה.

מטרתו של מאמר זה היא לבחון כיצד בפועל מוארך מעצרו של נאשם מעבר לתשעה חודשים, וכיצד – אם בכלל – השפיעה חקיקתו של סעיף 61 לחוק המעצרים על הארכת מעצור מעבר לתשעה חודשים. על מנת להשיב על שאלה זו, בדקנו את כל ההחלטות שנתקבלו בבית המשפט העליון בבקשות להארכת מעצור מעבר לתשעה חודשים בתקופה שבין 1.8.2001 ל-1.11.2001. התקופה שנבחרה היא בת תשעים יום, ומבטאת הארכת מעצור טיפוסית. כמו כן, לשם ההשוואה, בדקנו את כל ההחלטות שנתקבלו בבית המשפט העליון בבקשות להארכת מעצור מעבר לשנה בתקופה שבין 23.9.1997 ל-22.12.1997³, היינו עובר לכניסתם לתוקף של סעיפים 61 ו-62 לחוק המעצרים⁴.

ב. המסגרת המשפטית וההיסטוריה החקיקתית

קודם לחקיקתו של חוק המעצרים, נקבעו המגבלות על תקופת מעצרו של נאשם הממתין למתן פסק דין בעניינו, בחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], תשמ"ב-1982 (להלן: "חוק סדר הדין הפלילי"). סעיף 53 לחוק סדר הדין הפלילי קבע, כי נאשם הנתון במעצור תקופה המצטרפת "כדי שנה אחת" ומשפטו לא נסתים במתן פסק דין, ישוחרר מן המעצר. עם זאת, לצד סעיף 53 ניצב סעיף 54 לחוק סדר הדין הפלילי. סעיף 54 הסמיך שופט של בית המשפט העליון לצוות על הארכת מעצרו של הנאשם מעבר לשנה. תקופת הארכה יכלה להגיע לשלושה חודשים בכל פעם.

על אף הוראותיו האמורות של המחוקק, בשל עומס העבודה הרב על בתי המשפט, נוצר אט אט מצב שבו במקרים לא מעטים, משפטיהם של נאשמים הנתונים במעצר, התנהלו בעצלתיים⁵, ובכל

זאת מעצרו הוארך מעבר לשנה. כך שיכול היה, למשל, להיווצר מצב שבו הנאשם שהה במעצור שנה שלמה (!), ובמהלך אותה שנה לא נשמע ולו עד אחד⁶; או מצב שבו אדם שהה כשנתיים (!) במעצור לפני שניתן פסק הדין בעניינו⁷; או מצב שבו בית המשפט העליון האריך את מעצרו של הנאשם בשלושה חודשים, אף שידע שבכל שלושת החודשים הללו לא תתקיים ולו ישיבה אחת של הוכחות בבית המשפט⁸.

מצב קשה זה של התמשכות ההליכים בעניינו של נאשם-עצור ביקש המחוקק לשנות. משנחקק ב-1997 סעיף 61 לחוק המעצרים, קיצר המחוקק קיצור משמעותי ביותר את התקופה שבה אמור משפטו של נאשם-עצור להסתיים, ובמקום שנה הועמדה התקופה על שישה חודשים בלבד⁹. וכך הייתה לשונה של סעיף 61(א) לחוק

** תורתית נתונה לחברי מערכת כתב העת המשפט, ובמיוחד למר יוסי רחמים, על הערותיהם החשובות.

1 כפי שתוקן בחוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה – מעצרים) (תיקון), תשנ"ז-1997; ובחוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה – מעצרים) (תיקון) (תיקון), תשנ"ח-1998 (להלן: "חוק המעצרים").

2 על השימוש בביטוי "הכרעת דין" בסעיף 61 לחוק המעצרים, להבדיל מן הביטוי "פסק דין", ראו חילוקי הדעות בבש"פ 281/98 מ"י נ' מנדורי, תקדין עליון 198 (1) 45; בבש"פ 6237/98 מ"י נ' כהן, תקדין עליון 98 (3) 885. כן ראו פסיקת ההלכה בבש"פ 433/98 מ"י נ' איבדוב, פ"ד נב(1) 592. אבל ראו העמדה בבש"פ 7736/99 מ"י נ' אוסלאן, תקדין עליון 99 (3) 1793.

3 ריכוז הנתונים יופיע כנספח למאמר שיפורסם בהמשפט ט (תשס"ד).

4 למען הדיוק נעיר, כי סעיפים 61 ו-62 לחוק המעצרים נכנסו לתוקף ביום 1.1.1998. עם זאת, העיון בבקשות להארכת מעצור בתקופה הרלוונטית העלה, כי כבר מיום 23.12.1997 החלה הפרקליטות לבקש להאריך את מעצרו של אדם בהתבסס על סעיף 62 לחוק המעצרים. על כן, כאמור בגוף הטקסט, בחרנו בתקופה של שלושה חודשים, שמסתיימים ביום 23.12.1997. ראו לעניין זה גם הוראת המעבר הקבועה בסעיף 2 לחוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה – מעצרים) (תיקון) (תיקון), תשנ"ח-1997.

5 זאת למרות הוראת סעיף 125 לחוק סדר הדין הפלילי בדבר רציפות המשפט, שלפיה "הוחל בגביית הראיות, ימשיך [בית המשפט] ברציפות יום יום עד גמירא, וזאת אם ראה, מטעמים שיירשמו, כי אין כל אפשרות לנהוג כך".

6 ראו בבש"פ 5155/90 מ"י נ' אבו רמאדן, תקדין עליון 90 (4) 98 (להלן: עניין אבו רמאדן); בבש"פ 51/90 מ"י נ' מור יוסף, פ"ד מד(1) 405.

7 ראו בבש"פ 6616/95 מ"י נ' שאהין, פ"ד מט(4) 796, שם שהו הנאשמים במעצור תקופה של שנתיים, כשבמשך תקופה זו נשמעו רק 12 עדים בלבד מתוך 46 עדי תביעה.

8 ראו בבש"פ 308/96 מ"י נ' יושבייב, תקדין עליון 96 (1) 25.

9 נעיר כאן כי הצעת השינוי אינה קיימת לא בהצעת החוק (הצעת חוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה – עיכוב, מעצר ושחרור) (תשנ"ה-1995, ה"ח 306) ולא בהצעת התזכיר שקדמה לה, הצעת תזכיר שהיא הפרי מלצותיה של הוועדה הציבורית בראשות השופט ד' לוי (תזכיר חוק סדר הדין הפלילי (אמצעים משטריים)), תשנ"ג-1993, מסמך המשנה ליועץ המשפטי לממשלה מס' 1404-2 מיום 23.5.1993, עותק שמור במערכת). הן הצעת החוק והן הצעת התזכיר הציעו להותיר את המצב כפי שהוא, היינו כי הצורך בהארכת מעצור יהיה לאחר חלוף שנה אחת מעת המעצר (ראו ס' 59 להצעת החוק וס' 60 להצעת התזכיר).

* דוקטור למשפטים, הפקולטה למשפטים, האוניברסיטה העברית, ירושלים; סגן בכיר א' לפרקליטת המדינה. העמדות המובאות במאמר זה מבטאות את עמדתה הפרטית של המחברת.

צילום: ירון קמינסקי

שהן ראויות מבחינת הערכים של מדינת ישראל, יש בהן כדי להוסיף עומס על העומס הרובץ כבר על המערכת של אכיפת החוק, לרבות בתי המשפט. משגה הוא להתעלם מכך. טעות היא להניח כי העומס הנוסף יספג במערכת מעצמו ולא נודע כי בא אל קרבה. צריך לקחת את העומס הנוסף בחשבון השיקולים, להקצות את המשאבים הנדרשים כדי לעמוד בעומס ולהיערך לכך מבעוד זמן. אחרת התקנה תצמיח תקלה... האם המופקדים על שלטון החוק ועל שלום הציבור מודעים לכך?¹³

והשופט חשין אמר דברים דומים זמן קצר לפני שסעיף 61 עמד להיכנס לתוקף:

"אני נחרד בחושי על יום ה-1 בינואר 1998, שעה שתיכנסנה לתוקפן הוראות הסעיפים 61 ו-62 לחוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה – מעצרים), התשנ"ו-1996, הוראות שלפיהן שנת המעצר האמורה בסעיף 53 לחוק סדר הדין הפלילי תהפוך שישה חודשים. לא אוכל להשתחרר מהרגשה כי נעדרת לחלוטין תאימות בין הוראות המחוקק – בתיקון לחוק – לבין יכולתם של בתי המשפט לעמוד בעומס הקשה עד למאוד המוטל על כתפיהם"¹⁴.

ואכן, כשבועיים בלבד לפני שסעיף 61 עמד להיכנס לתוקף, הציעה הממשלה להוסיף ולדחות את תאריך כניסתו לתוקף של סעיף 61

המעצרים מיד לאחר שנחקק: "נאשם, שלאחר הגשת כתב אישום נגדו, היה נתון במעצר בשל אותו כתב אישום תקופה המצטרפת כדי ששה חודשים, ומשפטו בערכאה הראשונה לא נגמר בהכרעת דין, ישוחרר מן המעצר, בערובה או ללא ערובה".

בצדה של הוראה זו, קבע המחוקק מנגנון הארכה חדש, מנגנון שכלל שתי "מדרגות" הארכה:

מדרגה ראשונה, עניינה סמכות הארכה מעבר לשישה חודשים הנתונה בידי נשיא בית המשפט (או סגנו), שבפניו מתנהל משפטו של הנאשם. סמכות זו הוגבלה לתקופה של עד תשעים יום¹⁰. מדרגה שנייה, עניינה הארכה מעבר לתשעה חודשים (שהם שישה חודשים ועוד תשעים יום), וזאת, כמקודם, סמכות הנתונה בידי שופט של בית המשפט העליון¹¹.

בשל מהפכנותו של סעיף 61 הני"ל, העניק המחוקק לרשות המבצעת "תקופת הסתגלות", והורה כי סעיף 61 ייכנס לתוקף רק ביום 1.1.1998, היינו כשמונה חודשים לאחר שנחקק הסעיף¹².

אולם נראה כי בתקופת ההסתגלות האמורה לא היה די, ועל כך יעידו התבטאויות חריגות של שופטי בית המשפט העליון. השופט זמיר, למשל, אמר זמן לא רב לאחר חקיקתו של סעיף 61, כי: "הוראות מעין אלו [הכוונה, בין היתר, להוראת סעיף 61], ככל

יש מקום לצוות על הארכת המעצר, שכן – בלא שינוי נסיבות – הטעמים שביססו את החלטת המעצר המקורית שרירים הם וקיימים. במיוחד גילה זרם זה נכונות להתחשב בעומס הרב המוטל על מערכת בתי המשפט, כהסבר להתמשכות ההליכים. ביטוי מובהק לעמדה זו ניתן למצוא בדבריו של השופט גולדברג בבש"פ 3538/90 מ"י נ' **טורק**¹⁸. בעניין **טורק** דובר בנאשמים שהואשמו בעברה של שוד אלים. בשל עומס העבודה שהיה מוטל על בית המשפט, נערכה ישיבת ההוכחות הראשונה בעניינם למעלה משמונה חודשים לאחר שנעצרו, וגם לאחר מכן בוטלו רבות מיישובות ההוכחות בעניינם, שוב, בשל העומס. בכל זאת, האריך השופט גולדברג את מעצרו של הנאשמים, אף כי ברור היה שמשפטם לא יסתיים בתקופת ההארכה האמורה. וכך מנמק השופט גולדברג את החלטתו זו: "לא יכול להיות ספק כי הטעמים שהביאו את בית-המשפט בשעתו לעצור את המשיבים, שרירים וקיימים אף היום, ואין בעצם בחלופת תקופת השנה כדי לכרסם באותם טעמים... סבורני כי אין להבין את סעיף 53 כבא לומר כי דינו של הנאשם להשתחרר בכל מקרה בתום שנת המעצר, גם אם לא נשתנו, משך תקופה זו הנסיבות והטעמים שהצדיקו את מעצרו עד תום ההליכים. פירוש אשר כזה אינו מתיישב עם הוראת סעיף 54, המסמיכה שופט של בית המשפט העליון לצוות על הארכת המעצר לתקופה שלא תעלה על שלשה חודשים, ולחזור ולצוות כך מזמן לזמן. צרופן של ההוראות בשני הסעיפים האמורים משמיענו כי נאשם הנתון במעצר משך שנה ישוחרר, אם אין עוד הצדקה להמשך מעצרו, מאותם טעמים שבגינן נעצר. העדר הצדקה אשר כזאת יכול שיינבע משינוי שחל בינתיים"

10 זו הייתה לשון ס' 61(ב) לחוק המעצרים: "על אף הוראות סעיף קטן (א) רשאי נשיא אר סגן נשיא, של בית המשפט שבו מתנהל משפטו של הנאשם, להורות על הארכת מעצרו של הנאשם לתקופה שלא תעלה על 90 ימים".
 11 ראו ס' 62 לחוק המעצרים.
 12 ראו ס' 1(23) ו-3 לחוק המעצרים, כפי שתוקן ביום 10.4.1997 בחוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה – מעצרים) (תיקון), תשנ"ז-1997.
 13 בש"פ 2846/97 מ"י נ' **מחרום**, תקדין עליון (2)97.3.
 14 בש"פ 6309/97 מ"י נ' **תוהמי**, תקדין עליון (3)97.838.
 15 ראו הצעת חוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה – מעצרים) (תיקון) (תיקון), תשנ"ח-1997, ה"ח 159 (להלן: "הצעת חוק סדר הדין הפלילי").
 16 חוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה – מעצרים) (תיקון) (תיקון), תשנ"ח-1997. חוקתיותו של התיקון לסעיף 61 נתאשרה בבג"צ 14/98 **מנבר נ' מ"י**, פ"ד נב(1) 97.
 17 בש"פ 3838/90 מ"י נ' **שילון**, פ"ד מד(4) 360, 365. הדברים נכתבו בתקופה שהוראות חוק סדר הדין הפלילי הן שהיו בתוקף אך הם מבטאים גם זרם הקיים כיום, וראו עוד בש"פ 3267/91 מ"י נ' **וישניצקי**, פ"ד מו(1) 221; עניין **אבו רמאדן**, לעיל הערה 6; בש"פ 3360/94 מ"י נ' **אלון**, פ"ד מח(3) 518; בש"פ 6240/95 מ"י נ' **חמד**, תקדין עליון (3)95 727; בש"פ 5919/95 מ"י נ' **שאחין**, תקדין עליון (3)95 156; בש"פ 5727/95 מ"י נ' **קוב'מנקו**, תקדין עליון (3)95 111; בש"פ 7515/01 מ"י נ' **ניסנוב**, תקדין עליון (3)01 1955; בש"פ 1779/02 מ"י נ' **בן אור**, תקדין עליון (1)02 120.
 18 בש"פ 3538/90 מ"י נ' **טורק**, תקדין עליון (3)90 266 (להלן: עניין **טורק**).

לחוק המעצרים בשנתיים נוספות, עד לשנת 2000. לפי המוצע, גם בשנת 2000 אמור היה סעיף 61 להיכנס לתוקף באופן חלקי בלבד: בשנת 2000, כך לפי המוצע, המעצר המקורי יסתיים תוך **תשעה** חודשים, ובסימו יחול מנגנון ההארכה המדורג שתואר לעיל. רק בשנת 2002 – היינו בחלוף ארבע שנים מהיום שבו אמור היה סעיף 61 להיכנס מלכתחילה לתוקף – אמור היה סעיף 61, לפי הצעת הממשלה, להיכנס לתוקף מלא¹⁵.

אולם הצעה מרחיקת לכת זו של הממשלה לא נתקבלה, ולבסוף, ביום 28.12.97, שלושה ימים בלבד לפני שעמד סעיף 61 להיכנס לתוקף, תוקן סעיף 61 תיקון של פשרה¹⁶. לפי התיקון, בוטלה "המדרגה הראשונה" של מנגנון ההארכה שתואר (מדרגה שעניינה הארכת המעצר מעבר לשישה חודשים בידי נשיא בית המשפט שבפניו התנהל משפטו של הנאשם). כך שכיום משפטו של נאשם-עצור צריך להסתיים תוך **תשעה חודשים**, ומעצרו של נאשם **מעבר** לתשעה חודשים טעון אישורו של שופט בית המשפט העליון. טלטלות החקיקה מעוררות ביתר שאת את השאלה שאליה נדרשנו במאמר זה, לאמור: מה המצב הנוהג בפועל בהארכת מעצר מעבר לתשעה חודשים. אך בטרם נציג את מחקרנו בעניין, נפנה ונעיין בפסיקה המנחה ובמשפט המשווה.

ג. הפסיקה המנחה

בפסיקת בית המשפט העליון ניתן להבחין בשני זרמים באשר לשיקולי בית המשפט במסגרת בקשה להארכת מעצר מעבר לתשעה חודשים.

1. **הגישה: שחרור.** זרם אחד של הפסיקה גורס כי בחלוף תשעה חודשים, שחרורו של הנאשם ממעצר הוא הכלל והארכת המעצר היא החריג. לפי גישה זו, התמשכות הליכים שמקורה בהתנהגותו הפסולה של הנאשם היא – ובעיקר היא – שמצדיקה הארכת המעצר. לעומת זאת, התמשכות הליכים, שמקורה בעומס המוטל על **מערכת בתי המשפט**, אינה מצדיקה, על פי רוב, הארכת המעצר, שכן אין זה ראוי שהנאשם, שהוא בחזקת חף מפשע, יישא בתוצאותיו של עומס זה. הביטוי המובהק ביותר לגישה זו נמצא בדבריו של השופט אלון בבש"פ 3838/90 מ"י נ' **שילון** כדלקמן:
 "חלוף הזמן בגלל העומס שבו נתון בית המשפט, או היקף המשפט, הם אמנם נתונים שאינם, בדרך כלל, בשליטת בית המשפט, אך אין בהם כדי להצדיק שלילת חירותו של אדם, בטרם משפט, לתקופה העולה על שנה מיום הגשת כתב האישום... מצב דברים מצער זה [של עומס רב] יש בו כדי להסביר את סיבת העיכוב והתמשכות הדיונים, אך אין בו כדי להצדיק שלילת חירותו של אדם בטרם משפט, שהוא בחזקת זכאי וחף מפשע, מעבר לשנה מיום הגשת כתב האישום"¹⁷.

2. **הגישה: מעצר.** הזרם האחר של הפסיקה גורס, לעומת זאת, כי כל עוד לא נשתנו הנסיבות מאז ניתנה החלטת המעצר המקורית,

כאן על כך שסעיף 3162 לחוק המשפט המהיר קובע, כי סגור שמגיש ביודעין בקשה חסרת בסיס, שתכליתה היחידה לעכב את תחילת המשפט, מבצע בכך עברה וצפוי לקנס או לאיסור זמני על ייצוגו של הנאשם.

שנית, וגם זאת קובע המחוקק הפדרלי במפורש, במניין תשעים הימים האמורים לא נכללים מספר "אירועים מפסיקים", כך שבפועל תקופת תשעים הימים יכולה להתארך עד מאוד. רשימת האירועים המפסיקים מנויה בסעיף קטן (h) של סעיף 3161 לחוק המשפט המהיר²⁷. מדובר ברשימה ארוכה עד מאוד, הכוללת, בין היתר, עיכוב הנובע מבדיקת מצבו הנפשי של הנאשם²⁸; עיכוב הנובע מניהול משפט אחר נגד הנאשם²⁹; עיכוב הנובע מבקשות מקדמיות שונות, המתבררות לפני תחילת המשפט³⁰; עיכוב הנובע מערעורי ביניים למיניהם³¹; עיכוב הנובע מהיעדרו של עד מרכזי, שנעשו מאמצים סבירים לאתר³²; עיכוב סביר הנובע מכך שהמשפט מתנהל נגד מספר נאשמים יחד³³.

יתר על כן, ברשימת האירועים המפסיקים נכלל גם "אירוע סל", שלפיו כל תקופה שבמהלכה נדחה המשפט על פי צו שופט, אינה נכללת במניין תשעים הימים שבהם אמור המשפט להתחיל³⁴. כלומר די במתן צו שופט כדי להאריך את תקופת תשעים הימים. אין ספק כי "אירוע סל" זה הוא מרחיק לכת. מכיוון שכך, קבע המחוקק הפדרלי גדרים לסמכותו של שופט ליתן צו לדחיית תחילתו של המשפט. ואלו הם הגדרים:

(א) **מבחן האיזון** – השופט, המתחבט אם ליתן צו לדחיית תחילתו של המשפט, צריך לשקול, מחד גיסא, את התרומה לעשיית הצדק (the ends of justice) בעקבות הדחייה בתחילת המשפט, ומאידך גיסא, את האינטרס, הציבורי והפרטי (היינו אינטרס הנאשם), בניהול משפט מהיר (the best interest of the public and the defendant in a speedy trial). רק כאשר האינטרס הראשון גובר (outweigh) על האינטרס האחרון, שומה על בית המשפט להיעתר לבקשת הדחייה³⁵.

(ב) **השיקולים המנחים** – המחוקק הפדרלי רואה לנכון לפרט את השיקולים ששומה על השופט לשקול במסגרת מבחן האיזון, ובהם הרצון לאפשר ניהולו של ההליך הפלילי, וכן מורכבותו היתרה של המקרה, כפי שהיא נובעת ממספר הנאשמים, מאופיו של האישום וממורכבותו של השאלות המשפטיות והעובדתיות³⁶.

(ג) **שיקול העומס** – המחוקק הפדרלי מבהיר במפורש כי שיקולים כלליים של עומס במערכת המשפט אינם הצדקה למתן צו לדחיית תחילתו של המשפט³⁷. כאן המקום להעיר כי בצד הוראה זו, מצויות בחוק המשפט המהיר מספר הוראות, שנועדו לאפשר למערכת המשפט להיערך, מבחינה מערכתית ומנהלית, לעומס שהוטל עליה בחוק המשפט המהיר³⁸.

(ד) **חובת ההנמקה** – צו לדחיית תחילתו של המשפט חייב להיות מנומק³⁹.

הנה כי כן, בפועל, במשפט האמריקאי יכולה גביית הראיות

בנסיבות, ויכול שיהא נעוץ בניהול בלתי תקין של המשפט, או בגרימת עיכובים בלתי מוצדקים בו מטעם התביעה... מכאן שעצם הליקוי בניהולו של המשפט, או עיכובים בלתי מוצדקים שנגרמו בעטייה של התביעה, אשר הביאו להתמשכותו של הדיון מעבר לשנת המעצר, הם ששומטים את הצידוק לצוות על המשך המעצר על פי סעיף 54 לחוק... נסיבות אלה שונות תכלית שינוי מדרך ניהולו של המשפט במקרה דנן. אכן העומס הרב המוטל על כתפיו של בית המשפט קמא נתן את אותותיו גם במקרה זה, ובשל כך לא נתקיים הדיון בכל הישיבות שנועדו למשפט. אולם אין לומר כי לא נעשה מאמץ לקדם את הדיון, בהתחשב באילוצים בהם נתון בית המשפט¹⁹.

נראה כי בעקבות חוקי-סוד: כבוד האדם וחירותו גבר, לפחות מן הבחינה העיונית-תאורטית, משקלה של גישת השחרור, כמתחייב מההלכה שנקבעה בבש"פ 537/95 **גנימאת נ' מ"י** ובדנ"פ 2316/95 **גנימאת נ' מ"י**²⁰. עד כמה אכן כך הוא במציאות העובדתית, נראה בהמשכם של דברים. מכל מקום, עד כאן שני הזרמים הקיימים בסוגייתנו במשפט הישראלי, וכעת נפנה ונעיין, לשם השוואה, במשפט האמריקאי.

ד. המשפט האמריקאי

הזכות ל"משפט מהיר", כזכות מזכויותיו של הנאשם בפלילים, זכתה בארצות-הברית לעיגון חוקתי מפורש בתיקון השישי לחוקה. וכך היא לשון התיקון השישי בחלקים הנוגעים לענייננו:

"In all criminal prosecutions, the accused shall enjoy the right to a speedy... trial".

התיקון השישי עוסק, במידה רבה, בשאלה רחבה מהשאלה שבה עסקינו, היינו בזכותו של נאשם לסיום משפטו במהירות, בין שהוא נתון במעצר ובין שלא²¹. עם זאת, לזכות ל"משפט מהיר" חשיבות גם בסוגייתנו. בשנת 1974 חוקק המחוקק הפדרלי בארצות-הברית את "חוק המשפט המהיר"²². בחוק זה נקבעו תקופות זמן מוגדרות שבמהלכן צריך משפטו של נאשם להתחיל²³. על עניינו של נאשם השווה במעצר, חולש סעיף 3164 לחוק המשפט המהיר. סעיף זה קובע בסעיף קטן (b) כי גביית ההוכחות במשפטו של נאשם הנתון במעצר, תתחיל תוך **תשעים יום** מיום המעצר הראשוני²⁴. עוד מוסיף הסעיף וקובע בסעיף קטן (c), כי נאשם-עצור הנתון במעצר מעבר לתקופה האמורה, יובא בפני בית המשפט לבחינה מחודשת של סוגיית מעצרו, וכי אל לו לבית המשפט להשאיר את הנאשם במעצר מעבר לתשעים הימים האמורים²⁵. לכאורה, מדובר בתקופת זמן קצרה ביותר, קצרה פי כמה מהתקופה הנוהגת בישראל. אולם המעיין בדברים מקרוב יראה כי תמונת המצב שונה.

ראשית, המחוקק הפדרלי קובע במפורש כי מגבלת תשעים הימים אינה חלה כאשר העיכוב אירע באשמת הנאשם או סגורו "fault" (of the accused or his counsel)²⁶. בהקשר זה, מן הראוי לעמוד

because he is "awaiting trial"]... shall commence not later than ninety days following the beginning of such continuous detention... The periods of delay enumerated in section 316 (h) are excluded in computing the time limitation... specified in this section

(c) Failure to commence trial of a detainee as specified in subsection (b), through no fault of the accused or his counsel... shall result in the automatic review by the court of the conditions of release. No detainee... shall be held in custody pending trial after the expiration of such ninety-day period required for the commencement of his trial

לנוסחו המלא של סעיף קטן (c) לחוק המשפט המהיר, ראו שם.

26 ראו הסיפא של סעיף קטן (b) לחוק המשפט המהיר, לעיל הערה 25, המורה כי: "The periods of delay enumerated in section 316 (h) are excluded in computing the time limitation specified in this section"

27 ס' (A) לחוק המשפט המהיר.

28 ס' (D) לחוק המשפט המהיר.

29 ס' (F) לחוק המשפט המהיר.

30 ס' (E) לחוק המשפט המהיר.

31 ס' (3) לחוק המשפט המהיר.

32 ס' (7) לחוק המשפט המהיר.

33 "אירוע הסל" האמור מופיע בסעיף 316(h)(8) לחוק המשפט המהיר. חו לשון

הסעיף בחלקים הנוגעים לעניינינו:

(h) The following periods of delay shall be excluded in computing the time within which... the trial of any such offense must commence:

(8) (A) Any period or delay resulting from a continuance granted by any judge on his own motion or at the request of the defendant or his counsel or at the request of the attorney for the Government, if the judge granted such continuance on the basis of his findings that *the ends of justice served by taking such action outweigh the best interest of the public and the defendant in a speedy trial*. No such period of delay resulting from a continuance granted by the court in accordance with this subsection unless the court set forth, in the record of the case, either orally or in writing, its reasons for finding that *the ends of justice served by the granting of such continuance outweigh the best interests of the public and the defendant in a speedy trial*

34 ראו הקטעים המודגשים בנוסחו המלא של ס' (A) לחוק המשפט המהיר, שם.

35 ראו השיקולים המנחים המפורטים בס' (B) לחוק המשפט המהיר.

36 הוראה זו קבועה בס' (C) לחוק המשפט המהיר: "No continuance under subparagraph (A) of this paragraph shall be granted because of general congestion of the court's calendar"

37 ראו ההוראות המפורטות בס' 3165-3174 לחוק המשפט המהיר.

38 ראו הסיפא לס' (A) לחוק המשפט המהיר כפי שהובאה על ידינו לעיל בהערה 34.

19 שם, שם. הדברים נכתבו בזמן שהוראות חוק סדר הדין הפלילי היו בתוקף, אך הם מבטאים גם זרם הקיים כיום. וראו גם בש"פ 2610/91 מ"י נ' אמזלג, תקדין עליון 140 (2) 91; בש"פ 5098/90 מ"י נ' טורק, תקדין עליון 143 (4) 90; בש"פ 49/86 מ"י נ' בן שושן, פ"ד (1) 165; בש"פ 3986/90 מ"י נ' דהאן, תקדין עליון 250 (3) 90; בש"פ 307/82 מ"י נ' אברג'ל, פ"ד (2) 640; בש"פ 8119/01 מ"י נ' עיד, תקדין עליון 2218 (3) 01.

20 בש"פ 537/95 גנימאת נ' מ"י, פ"ד מט(3) 355 ודנ"פ 2316/95 גנימאת נ' מ"י, פ"ד מט(4) 589 (להלן: הלכת גנימאת), שם נפסק, כידוע, בדעת רוב, כי בעקבות חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו השתנתה נקודת האיוון לטובת העדפה של זכויות החשוד והנאשם על פני אינטרס המלחמה בפשיעה. ראו והשוו עוד בש"פ 4039/95 מ"י נ' בן שטרית, תקדין עליון 1741 (2) 95; בש"פ 3775/95 מ"י נ' תורג'מן, תקדין עליון 295 (2) 95; בש"פ 1730/95 מ"י נ' מזרחי, תקדין עליון 782 (1) 95; בש"פ 7013/94 מ"י נ' מזרחי, תקדין עליון 43 (4) 94; בש"פ 6312/94 מ"י נ' גריפאת, תקדין עליון 394 (3) 95. כן ראו המגמה הנגדית העולה מחוק זכויות נפגעי עבירה, תשס"א-2001.

21 פסק הדין המנחה בארצות-הברית באשר לזכות ל"משפט מהיר" הוא: *Barker v. Wingo*, (1972) 407 U.S. 514, 33 L. Ed. 2d101. הואשמו ברציחתם באכזריות של זוג קשישים. מעשה הרצח בוצע ביולי 1958. בארקר ומאנינג נעצרו כחשודים במעשה זמן קצר לאחר מכן. כתבי האישום נגדם הוגשו בספטמבר 1958, ומשפטיהם של השניים אמורים היו להתחיל באוקטובר 1958. אולם משפטו של בארקר לא החל במועד שנקבע לכך, שכן התביעה הייתה מעוניינת שמאנינג יעיד כעד תביעה במשפטו של בארקר, ולפיכך ביקשה התביעה כי משפטו של בארקר יתחיל רק לאחר שמשפטו של מאנינג יסתיים (ראו והשוו בישראל לע"פ 194/75 קינזי נ' מ"י, פ"ד (2) 477 [להלן: הלכת קינזי, או עניין קינזי], ראו גם להלן הערה 63). בשל קשיים ראייתיים, נמשך משפטו של מאנינג ונתגלגל עד דצמבר 1962. כל אותה עת, שבה התביעה וביקשה דחיית בניהול משפטו של בארקר, ומשפטו של בארקר אכן נדחה, על פי רוב בהסכמתו של בארקר. נדגיש כאן כי בתחילה היה בארקר נתון במעצר, אולם לאחר שחלפו עשרה חודשים ומשפטו של בארקר עדיין לא החל, שוחרר בארקר בערבות. עם זאת, גם סיום משפטו של מאנינג לא הביא לתחילת משפטו של בארקר, שכן אחד מעדי התביעה המרכזיים חלה. מחלתו של העד הביאה שוב לדחיית המשפט של בארקר. המשפט החל לבסוף רק באוקטובר 1963. בסופו של המשפט, הורשע בארקר בעברות שיוחסו לו ונדון למאסר עולם. לאחר מספר גלגולים, הגיע עניינו של בארקר לבית המשפט העליון של ארצות-הברית. טיעונו של בארקר בבית המשפט העליון היה כי התמשכותם של ההליכים בעניינו פגעה בזכותו ל"משפט מהיר", ועל כן מן הראוי היה כי כתב האישום נגדו יבוטל. טיעונו זה של בארקר נדחה (בעיקר בשל כך שבארקר לא התנגד למרבית בקשות הדחייה), תוך שבית המשפט העליון של ארצות-הברית עומד בהרחבה על טעמיה ועיקריה של הזכות ל"משפט מהיר".

22 §3161-§3174 The Speedy Trial Act of 1974, 18 USC (להלן: "חוק המשפט המהיר").

23 ראוי לשים לב לכך כי בארצות-הברית עיקרו של הדיון בעניין עיכובים בניהול המשפט, הוא בעיכובים שאירעו לפני תחילת המשפט. בכך שונה הדיון בארצות-הברית מהדיון בישראל, כשבשישראל עיקרו של הדיון הוא בעיכובים שאירעו במהלך ניהול המשפט. טעמו של הבדל זה בין שיטת המשפט הישראלית לזו האמריקאית יסודו בכך ששיטת המשפט האמריקאית היא שיטה של מושבעים, שקשה להטרידם מאורח חייהם הרגיל במשך תקופה משמעותית. על כן, עיקרם של העיכובים במשפטים הפליליים בארצות-הברית הם לפני תחילת המשפט. לאחר תחילת המשפט והתכנסותם של המושבעים, המשפט מתנהל, על פי רוב, במהירות.

24 נוסף ונעיר כאן כי ס' 3161 (1) (c) לחוק המשפט המהיר קובע כי גביית ההוכחות במשפטו של הנאשם תתחיל תוך **שבעים יום** מיום הגשת כתב האישום. הוראה זו חלה על כל נאשם, בין שהוא נתון במעצר ובין שלא.

25 זו לשונם של סעיפים 3164 (b) (c) לחוק המשפט המהיר בחלקים הנוגעים לעניינינו: (b) The trial of [a detained person who is being held in detention solely

לשם השוואה, עובר לכניסתם לתוקף של הסעיפים הרלוונטיים בחוק המעצרים, ניתנו החלטות בעניינן של 80 בקשות במהלך 76 ימי עבודה. היינו, בממוצע, ניתנו קרוב ל-1.05 החלטות בבקשות להארכת מעצר מידי יום ($1.05=80:76$).

ב. מספר הנאשמים – חלק מן הבקשות התייחסו, כמובן, ליותר מנאשם אחד. בסך הכול, 108 הבקשות שנבדקו עסקו ב-145 נאשמים. לשם השוואה, עובר לכניסתם לתוקף של הסעיפים הרלוונטיים בחוק המעצרים, 80 הבקשות שהוגשו עסקו ב-101 נאשמים.

מנגד, בתקופה שנבדקה, לעתים הוגשה יותר מבקשה אחת בעניינו של אותו נאשם (למשל, כשבראשית התקופה שנבדקה הוגשה בקשת הארכה אחת, ובסוף התקופה שנבדקה הוגשה בקשת הארכה שנייה בנוגע לאותו נאשם). ובסך הכול, בתקופה שנבדקה, שהו 135 נאשמים⁴⁶ במעצר במשך למעלה מתשעה חודשים, אם כי 4 נאשמים מתוכם שהו במעצר לאחר הכרעת דין מרשיעה, תוך המתנה לגזר דין⁴⁷.

ג. מספר ההארכה – מתוך 108 הבקשות שנבדקו, 46 בקשות, שהן כ-43% מהבקשות ($0.43=46:108$), היו להארכת מעצר ראשונה מעבר לתשעה חודשים⁴⁸.

19 בקשות, שהן כ-18% מהבקשות ($0.18=19:108$), היו להארכת מעצר שנייה⁴⁹ מעבר לתשעה חודשים, היינו בהכללה⁵⁰, מדובר בבקשות להארכת מעצר מעבר לשנה.

14 בקשות, שהן כ-13% מהבקשות ($0.13=14:108$), היו להארכת מעצר

שלישית⁵¹ מעבר לתשעה חודשים, היינו בהכללה, מדובר בבקשות להארכת מעצר מעבר לחמישה-עשר חודשים.

10 בקשות, שהן כ-9% מהבקשות ($0.09=10:108$), היו להארכת מעצר רביעית מעבר לתשעה חודשים, היינו בהכללה, מדובר בבקשות להארכת מעצר מעבר לשנה וחצי.

5 בקשות, שהן כ-5% מהבקשות ($0.05=5:108$), היו להארכת מעצר חמישית⁵² מעבר לתשעה חודשים, היינו בהכללה, מדובר בבקשות להארכת מעצר מעבר לעשרים-ואחד חודשים.

8 בקשות, שהן כ-7% מהבקשות ($0.07=8:108$), היו להארכת מעצר שישית⁵³ מעבר לתשעה חודשים, היינו בהכללה, מדובר בבקשות להארכת מעצר מעבר לשנתיים.

במשפטו של נאשם-עצור להתחיל לאחר תקופת זמן ארוכה, ולעתים חולפת כשנה בטרם מתחיל משפטו של נאשם-עצור⁴⁰, ואף שנתיים וחצי⁴¹ עד לתחילת המשפט. הטעם המרכזי שבעטיו נחשב השיהוי מוצדק הוא הטעם שיסודו בהתנהגות הנאשם או סנגורו. עם זאת, אין זה הטעם היחיד המצדיק את השיהוי. טעמים נוספים, ובהם קושי באיתור עדים ומורכבותו של ההליך, יכולים להצדיק את השיהוי. אולם טיעון העומס, כשלעצמו, אינו טעם המצדיק את השיהוי. כדי לאפשר למערכת להתמודד עם העומס שנכפה עליה בחוק המשפט המהיר, נקבעו הסדרים מערכתיים ומנהליים מפורטים. לאחר כל אלו, ניתן כעת לפנות לתוצאות מחקרנו.

ה. המחקר: שיטת העבודה

על מנת לבחון את המצב לאשורו, עיינו, כאמור, בכל החלטות שנתקבלו⁴² בבקשות להארכת מעצר על ידי בית המשפט העליון בין 1.8.2001 לבין 1.11.2001 (להלן: "התקופה"). לשם השוואה עיינו גם בכל החלטות שנתקבלו בבית המשפט העליון עובר לכניסתם לתוקף של סעיפים 61-62 לחוק המעצרים, היינו בין 23.9.1997 ל-22.12.1997⁴³.

מכיוון שרבות מן החלטות נתקבלו בהסכמה, לא תמיד הופיעה בהחלטה התייחסות לעברה שבה הואשם הנאשם. לפיכך, נעשה חיפוש נוסף באתרים השונים של בית המשפט העליון ובתי המשפט של הערכאות הנמוכות, כמו גם ב"תקדין", על מנת לנסות ולברר פרטים נוספים על העברה שיוחסה לנאשם⁴⁴.

ו. המחקר: ממצאים

להלן יופיע ריכוז הממצאים המרכזיים של המחקר.

א. מספר הבקשות – סך הכול, בתקופה שנבדקה, ניתנו החלטות בעניינן של 108 בקשות⁴⁵. בתקופה שנבדקה היו 92 ימים, כשמתוכם 74 ימי עבודה (ימי שבת ושבתונים לא חושבו כימי עבודה. לעומת זאת, ימי שישי, ערבי חג וימי חול המועד כן חושבו כימי עבודה, משום שדיונים בעניין מעצרים מתקיימים לעתים גם בימים אלו). המשמעות היא כי בממוצע ניתנות קרוב ל-1.5 החלטות בבקשות להארכת מעצר מדי יום ($1.46=108:74$).

צילום: בז רענר

40 ראו, למשל: *United States v. Dittomaso*, 817 F.2d 201 (2nd Cir. 1987); A.W. Alschuler "Preventive Pretrial Detention and the Failure of Interest-Balancing Approaches to Due Process" 85 *Mich. L. Rev.* (1986) 510, 515ff. כן ראו: *Unites States v. Melendez-Carrion*, 790 F.2d 984 (1993) (2nd Cir.).

41 ראו: *United States v. Millan*, 4 F.3d 1038 (1993).

42 הבדיקה נעשתה לפי מועד מתן החלטתה ולא לפי מועד הגשת הבקשה.

43 העיון נעשה באתר האינטרנט של בית המשפט העליון [http://www.court.gov.il] (last visited on 16.4.2003).

44 פירוט הבקשות יופיע כנספח למאמר שיפורסם בהמשפט ט (תשס"ד).

45 אם כי שתיים מהחלטות המעצר היו החלטות למעצר זמני בלבד. החלטת הסופית בשתי בקשות אלו (החלטת מעצר) ניתנה לאחר התקופה שנבדקה. בנוסף, אחת מהחלטות המעצר היא החלטת מעצר לתקופה של חודש. אך לאחר מכן, ולאחר התקופה שנבדקה, ניתנה בעניינו של הנאשם החלטה לשחרור בחלופת מעצר.

46 החלטת המעצר הסופית בעניינם של שניים מהנאשמים נתקבלה לאחר התקופה שנבדקה, ראו שם.

47 ארבעת הנאשמים הם: יוסי עסל, אליהו אברמוביץ, אריק מלאך, סרגיי אוסלן, ובנוגע אליהם הוגשו בתקופה שנבדקה שש בקשות להארכת מעצר. על הפסיקה שלפיה יש צורך בהארכת מעצר לפי סעיף 62 לחוק המעצרים גם לאחר הכרעת דין מרשיעה, אך זאת רק אם הכרעת הדין ניתנה לאחר שחלפו תשעת חודשי המעצר המקוריים, ראו לעיל הערה 2.

48 מן הראוי להעיר כי בנתון זה יש הטעיה מסוימת. שכן בבקשות להארכת מעצר בהסכמה מספר ההארכה נקבע, על פי רוב, על פי האמור בכותרת החלטתה. ואמנם, במרבית המקרים הכותרת מבטאת את מספר ההארכה הנכון. אולם, לעיתים נפלו תקלות בעניין זה, כפי שמילינו כאשר ניסינו לאתר את העברה שיוחסה לנאשם. כאשר נתגלתה טעות כאמור, תוקן מספר בקשות ההארכה בהתאם, אולם ניתן לשער כי עדיין נפלו טעויות מסוימות.

49 ראו להלן, הערה 50.

50 ציינו כי בהכללה מדובר בהארכות מעצר מעבר לשנה, שכן לא תמיד הארכת המעצר הראשונה הייתה למלוא תשעים הימים. אולם, עדיין, על פי רוב, הארכות המעצר הן למלוא תשעים הימים, ועל כן ההכללה שהבאנו בגוף הדברים היא נכונה.

51 שתיים מן הבקשות, עניינם שלושה נאשמים, שבנוגע אליהם הוגשה עוד קודם לכן, בתקופה שנבדקה, בקשה להארכת מעצר שנייה (בקשה אחת: אלון שמש, שחר קורקוס. בקשה שנייה: אברהם אלקובי).

52 ראו להלן, הערה 53.

53 שלוש בקשות, עניינן ארבעה נאשמים, שבעניינם הוגשה עוד קודם לכן, בתקופה שנבדקה, בקשה להארכת מעצר חמישית (בקשה אחת: קאיד אל-אמיטל. בקשה שנייה: אחמד עיד, מופיד טאהא. בקשה שלישית: איברהים קיס). כמו כן, בקשה אחת עניינה נאשם (אליהו אברמוביץ), שבעניינו הוגשה עוד קודם לכן בקשה להארכת מעצר רביעית, וכפי הנראה גם חמישית, לפרק זמן קצר מתשעים יום. וראו גם להלן הערה 54.

54 בקשה אחת עניינה נאשם אחד, שבעניינו הוגשה עוד קודם לכן, בתקופה שנבדקה, בקשה להארכת מעצר שישית (אריק מלאך). ראו גם להלן הערה 55.

55 בקשה אחת עניינה נאשם אחד, שבעניינו הוגשה עוד קודם לכן, בתקופה שנבדקה, בקשה להארכת מעצר שביעית (יוסי עסל).

56 הקפדנו להתייחס כאן למספר הנאשמים ולא למספר הבקשות, שכן יש שבאותה בקשה נאשם אחד מתנגד להארכת המעצר, ונאשם שני מסכים לה. כמו כן, התייחסנו כאן גם לנאשמים שבנוגע אליהם הוגשה יותר מבקשת הארכה אחת בתקופה שנבדקה, שכן יש שנאשם אחד מתנגד לאחת מן הבקשות שהוגשו נגדו, אף שבשלב מוקדם או מאוחר יותר הוא הסכים לבקשה, ולהפך.

57 בקשה אחת להארכת מעצר נמחקה לבקשת התביעה, ובנוגע אליה לא הובאה עמדת הסנגוריה.

3 בקשות, שהן כ-3% מהבקשות (3:108=0.03), היו להארכת מעצר **שביעית**⁵⁴ מעבר לתשעה חודשים, היינו בהכללה, מדובר בבקשות להארכת מעצר מעבר **לעשרים ושבעה** חודשים.

2 בקשות, שהן כ-2% מהבקשות (2:108=0.02), היו להארכת מעצר **שמינית**⁵⁵ מעבר לתשעה חודשים, היינו בהכללה, מדובר בבקשות להארכת מעצר מעבר **לשנתיים וחצי**.

1 בקשה, שהיא כ-1% מהבקשות (1:108=0.01), הייתה להארכת מעצר **אחד-עשר** מעבר לתשעה חודשים, היינו דובר שם בבקשה להארכת מעצר מעבר **לשלוש שנים ושלושה חודשים**.

בסך הכול, אם כן, חלק הארי של הבקשות (כ-61%) עסק במעצר של נאשמים ששהו במעצר תקופה של **עד שנה**, ורובן המוחלט של הבקשות (כ-83%) עסק במעצר של נאשמים ששהו במעצר עד **שנה וחצי**. עדיין, ישנן לא מעט בקשות (כ-18%) שעוסקות במעצרו של נאשמים ששהו במעצר תקופה העולה על **שנה ותשעה חודשים**, ומצאנו, כאמור, גם בקשה שעניינה נאשמים שהוהים במעצר למעלה **משלוש שנים**. בתקופות המעצר הארוכות מדובר, לעתים, על אותם נאשמים, שבעניינם מוגשות בקשות להארכת מעצר חמישית, שישית, שביעית ושמינית.

לשם השוואה, עובר לכניסתם לתוקף של הסעיפים הרלוונטיים בחוק המעצרים, מתוך 80 הבקשות שנבדקו, 39 בקשות, שהן כ-50% מהבקשות (39:80=0.49), היו להארכת מעצר **ראשונה** מעבר לשנה; 18 בקשות, שהן כ-23% מהבקשות (18:80=0.23), היו להארכת מעצר **שנייה**; 12 בקשות, שהן כ-15% מהבקשות (12:80=0.15), היו להארכת מעצר **שלישית**; 5 בקשות, שהן כ-6% מהבקשות (5:80=0.06), היו להארכת מעצר **רביעית**; 4 בקשות, שהן כ-5% מהבקשות (4:80=0.05), היו להארכת מעצר **חמישית**; 1 בקשה, שהיא כ-1% מהבקשות (1:80=0.01), הייתה להארכת מעצר **שישית**; ו-1 בקשה, שהיא כ-1% מהבקשות (1:80=0.01), הייתה להארכת מעצר **שמינית**.

ד. עמדת הסנגוריה – 108 הבקשות שנבדקו עסקו, כאמור, ב-145 נאשמים⁵⁶. מתוך 145 הנאשמים הללו, הרי בנוגע ל-92 נאשמים, שהם כ-63% (92:145=0.63), ניתנה הסכמת הסנגוריה להארכה בנוגע ל-52 נאשמים, שהם כ-36% (52:145=0.36), התנגדה הסנגוריה להארכת המעצר⁵⁷.

לשם השוואה, עובר לכניסתם לתוקף של הסעיפים הרלוונטיים בחוק המעצרים, מתוך 101 הנאשמים שנבדקו, הרי בנוגע ל-66 נאשמים, שהם כ-83% (66:80=0.83), ניתנה הסכמת הסנגוריה להארכה.

נתמקד עתה בעמדת הסנגוריה בבקשה **הראשונה** להארכת מעצר. כאמור, בתקופה שנבדקה הוגשו 46 בקשות להארכת מעצר ראשונה. בקשות אלו התייחסו ל-61 נאשמים. והנה, בנוגע ל-38 נאשמים, שהם כ-62% (38:61=0.62), הסנגוריה הסכימה להארכת המעצר. בנוגע ל-23 נאשמים, שהם כ-38% (23:61=0.38), הסנגוריה התנגדה להארכת המעצר. ◀

להאריך מעצרו של נאשם, זאת בנוגע ל-46 הנאשמים הנזכרים⁶¹:
חומרת העברה⁶² שימשה כנימוק להארכת המעצר ב-20 בקשות, שעסקו ב-32 נאשמים.

עבר פלילי מכביד שימש כנימוק להארכת מעצר ב-17 בקשות, שעסקו ב-25 נאשמים.

העובדה שהמשפט עומד להסתיים שימשה כנימוק להארכת מעצר ב-16 בקשות, שעסקו ב-24 נאשמים.

התנהגות הסנגוריה שימשה כנימוק להארכת מעצר ב-14 בקשות, שעסקו ב-22 נאשמים.

הלכת קינזי שימשה כנימוק להארכת מעצר ב-6 בקשות, שעסקו ב-9 נאשמים⁶³.

הפרה קודמת של תנאי שחרור בערובה שימשה כנימוק להארכת מעצר ב-3 בקשות, שעסקו ב-3 נאשמים.

מורכבות התיק (צירוף נאשמים ואישומים)⁶⁴, ראיות רבות וכיוצא באלו) והעומס על בתי המשפט שימשו כנימוק להארכת מעצר ב-5 בקשות, שעסקו ב-12 נאשמים.

תסקיר מעצר (שקבע מסוכנות) שימש כנימוק להארכת מעצר ב-2 בקשות, שעסקו ב-5 נאשמים.

ח. נימוקי בית המשפט בהחלטות השחרור – כאמור, רק בעניינם של 6 נאשמים נדחתה הבקשה להארכת מעצר, ובית המשפט העליון הורה על שחרורו של הנאשם בחלופת מעצר. בנוגע ל-3 נאשמים, החלטת השחרור הייתה בהסכמת הפרקליטות (בעקבות עסקת טיעון). נמצא כי רק בנוגע ל-3 נאשמים ניתנה החלטת שחרור מהותית. ספק אפוא עד כמה ניתן לראות בנימוקים שניתנו בעניינם של 3 הנאשמים הללו, משום נימוקים מייצגים. בכל זאת, ניגע להלן בנימוקים המרכזיים להחלטות השחרור⁶⁵:

קצב ניהול המשפט שימש כנימוק לשחרורם של שני נאשמים.
נסיבות אישיות של הנאשם (גיל, גמילה) שימשו כנימוק לשחרורו של נאשם אחד.

תסקיר מעצר (שהמליץ על שחרור) שימש נימוק לשחרורו של נאשם אחד.

הלכת קינזי שימשה נימוק לשחרור הנאשם בבקשה אחת, שעסקה בנאשם אחד⁶⁶.

ט. פעולה לזירוז ניהול המשפט – תופעה חשובה שמן הראוי לעמוד עליה היא מעורבותו של בית המשפט העליון בזירוז ניהולו של המשפט על ידי הערכאה הראשונה, וזאת במסגרת הליך הארכת המעצר. מעורבות זו יכולה להיות מינורית, לדוגמה כאשר בית המשפט העליון מציין בנימוקי החלטתו כי הפרקליטות הגישה (לרגל בקשת ההארכה) בקשה להחשת הדיון בערכאה הראשונה. היא יכולה להיות משמעותית, למשל כאשר בית המשפט העליון ממליץ לערכאה הראשונה על החשת קצב הדיון. והיא יכולה להיות חדה, למשל כאשר בית המשפט העליון מורה על מעצר זמני, וממתין לבדוק אם אכן קצב המשפט הוחש, וכיוצא באלו. יש, לעתים, אף שניתקל במעין "פינג פונג" בין בית המשפט העליון לערכאה

ה. חומרת העברה – מתוך 108 הבקשות שנבדקו, עלה בידנו לברר מהי העברה שיוחסה לנאשם רק בנוגע ל-90 בקשות. להלן פירוט של תמצית העברה שיוחסה לנאשמים⁵⁸:

מתוך 90 הבקשות האמורות, 31 בקשות, שהן למעלה משליש מן הבקשות (31:90=0.34), עסקו בנאשמים שהואשמו ברצח.

19 בקשות, שהן כ-21% מהבקשות (19:90=0.21), עסקו בנאשמים שהואשמו בעברות אלימות חמורות (כגון שוד, ניסיון לרצח, הוצאת עיניה של זונה מארובותיהן, חיתוך פנים בסכין יפנית, אלימות במשפחה).

18 בקשות, שהן כ-20% מהבקשות (18:90=0.20), עסקו בנאשמים שהואשמו באינוס ו/או במעשה סדום.

10 בקשות, שהן כ-11% מהבקשות (10:90=0.11), עסקו בנאשמים שהואשמו בעברות סמים (שלא לצריכה עצמית).

5 בקשות, שהן כ-6% מהבקשות (5:90=0.06), עסקו בנאשמים שהואשמו בעברות מין בנסיבות מחמירות (כגון מעשים מגונים בקטינים במספר הזדמנויות, חטיפה ומעשה מגונה).

4 בקשות, שהן כ-4% מהבקשות (4:90=0.04), עסקו בנאשמים שהואשמו בעברות בנשק (כגון הנחת חומר נפץ על רקע פלילי).

2 בקשות, שהן כ-2% מהבקשות (2:90=0.02), עסקו בנאשמים שהואשמו בעברות ביטחון.

בקשה אחת, שהיא כ-1% מהבקשות (1:90=0.01), עסקה בנאשם שהואשם בהצתה.

ו. החלטת בית המשפט – כאמור, בחלק הארי של הבקשות ניתנה הסכמת הסנגוריה להארכת המעצר. בכל הבקשות שבהן ניתנה הסכמת הסנגוריה, נעתר בית המשפט העליון, כמובן, לבקשה להארכת מעצר. נתמקד אפוא בבקשות שבהן התנגדה הסנגוריה להארכת המעצר.

כאמור, מתוך 108 הבקשות שנבדקו, ואשר עסקו ב-145 נאשמים, בנוגע ל-52 נאשמים בלבד התנגדה הסנגוריה להארכת המעצר. בנוגע ל-52 נאשמים אלו הייתה החלטת בית המשפט העליון כדלקמן:

בעניינם של 46 נאשמים, שהם 88% מהנאשמים שניתנה בעניינם החלטה מהותית (46:52=0.88), התקבלו הבקשות, והנאשמים בהן נעצרו⁵⁹, אם כי לא תמיד המעצר היה למלוא התקופה שנתבקשה (כפי שנעמוד על כך עוד במסגרת ניתוח נימוקי הפסיקה).

בעניינם של 6 נאשמים, שהם כ-12% מהנאשמים שניתנה בעניינם החלטה מהותית (6:52=0.12), נדחו הבקשות, והנאשמים בהן שוחררו בחלופת מעצר⁶⁰.

לשם השוואה, בתקופה עובר לכניסתם לתוקף של הסעיפים הרלוונטיים בחוק המעצרים, מתוך 35 הנאשמים, שבנוגע אליהם התנגדה הסנגוריה להארכת המעצר, נעצרו 27 נאשמים שהם כ-77% (27:35=0.77), ו-8 נאשמים, שהם כ-23% (8:35=0.23), שוחררו בתנאים.

ז. נימוקי בית המשפט בהחלטות המעצר – נעמוד להלן על הנימוקים המרכזיים, ששימשו את בית המשפט העליון בהחלטות

לדעתם. אולם חייבים הם הכל לזכור כי הנושא באחריות הוא בית המשפט, הוא ולא אחר זולתו. אכן, בהיקרות המקרה אשר כולנו מקווים כי לא יקרה, ומשייפן בית המשפט כה וכה והנה אין איש⁶⁸. עם זאת, קשה גם להשלים עם הפגיעה המתמשכת בזכויותיהם של נאשמים, שהם בחזקת חפים מפשע, ומעצרים נמשך עת כה ארוכה. כדברי השופט דורנר לאחרונה: "גישה מקלה בהארכת מעצרים, תוך התחשבות באילוצי המערכת, תהפוך את היוצא מן הכלל לכלל ואת הוראות החוק לאות מתה"⁶⁹.

לא כל שכן, קשה להשלים עם המצב אם נקבל את הדעה שלפיה מצויים אנו לאחר "המהפכה החוקתית"⁷⁰. כללם של דברים, לדעתנו, אין מנוס מטיפול מערכתי בבעיה, על ידי הקצאת משאבים למערכת המשפט⁷¹, כמו גם על ידי התמודדות עם הלכות בעייתיות דוגמת הלכת קינזי⁷².

- 58 בתיאור התמציתי התייחסנו, למען הפשטות, לעברה החמורה ביותר מבין העברות שיוחסו לנאשם.
- 59 בנוגע לשני נאשמים, בתקופה שנבדקה ניתנה החלטת מעצר זמנית. החלטת המעצר הסופית ניתנה לאחר התקופה שנבדקה. כמו כן, בנוגע לנאשם אחד ניתנה החלטת מעצר לתקופה של כחודש, אך לאחר מכן, ולאחר התקופה שנבדקה, ניתנה החלטה על שחרורו של הנאשם בחלופת מעצר.
- 60 בבקשה אחת, שעסקה בשלושה נאשמים, השחרור לחלופת מעצר היה בהסכמת הפרקליטות.
- 61 פעמים רבות ניתן יותר מנימוק אחד, ולכן סיכום הנימוקים עולה על מספר הנאשמים.
- 62 על חומרת העברה כעילת מעצר ראו בהרחבה ב'זנדברג' "חומרת העבירה כעילת מעצר – האמנם סוף הדרך?" משפטים לא (תש"ס-תשס"א) 323.
- 63 הלכת קינזי, לעיל הערה 21, קבעה, כיודע, כי כאשר מתנהלים שני משפטים נפרדים כנגד שני שותפים לדבר עבירה, יש להמתין עד לסיום משפטו של אחד הנאשמים, אם מעוניינים שהוא יעיד כנגד הנאשם האחר. בנוגע לאחת מן הבקשות, שדנה בנאשם אחד, בתקופה שנבדקה, הנאשם אמנם נעצר, זמנית, בדומה לנסיבות בעניין קינזי, אך לאחר מכן (לאחר התקופה שנבדקה) שוחרר ממעצר בשל הלכת קינזי. ראו בש"פ 7971/01 מ"י נ' טיקמן, תקדין עליון (4) 25 (להלן: עניין טיקמן).
- 64 על צירוף נאשמים ואישומים כמכביד על קצב ניהול המשפט, ראו בהרחבה ח' זנדברג זכויות נאשמים: הזכות למשפט נפרד (תשס"ב) 93-116.
- 65 לעיתים ניתן יותר מנימוק אחד, ולכן סיכום הנימוקים עולה על מספר הנאשמים.
- 66 ראו לעיל הערה 63.
- 67 ראו, למשל, בש"פ 6137/01 מ"י נ' עסל, תקדין עליון (3) 01, 892, ובעניין טיקמן, לעיל הערה 63.
- 68 בש"פ 8119/01, לעיל הערה 19.
- 69 בש"פ 6759/02 מ"י נ' אזולאי, תקדין עליון (3) 02, 408. כן ראו בש"פ 6912/02 מ"י נ' חיון, תקדין עליון (3) 02, 200; בש"פ 7913/01 מ"י נ' מיארה, תקדין עליון (3) 01, 1733.
- 70 ראו עסיפים 5 ר' לחוקיסוד: כבוד האדם וחירותו. כן ראו בש"פ 537/95 גנימאת נ' מ"י, פ"ד מט(3) 355; דנ"פ 2316/95 גנימאת נ' מ"י, פ"ד מט(4) 589. וראו עוד לעיל בטקסט הצמוד להערה 20.
- 71 ראו והשוו, ברוח זו, לדברי ההסבר להצעת חוק סדר הדין הפלילי, לעיל הערה 15.
- 72 לביקורת עזה על הלכת קינזי בהקשר של הארכת מעצר מעבר לתשעה חודשים, ראו דברי השופט חשין בעניין טיקמן, לעיל הערה 63. השופט חשין הגדיר שם את הלכת קינזי כ"חומצה גופרתית" שבשילוב עם העומס על בתי המשפט, בכוחה "להמיס צדק". עוד על הלכת קינזי ועל המשפט המשווה בהקשר זה, ראו בהרחבה, זנדברג, לעיל הערה 64, בע' 164-181.

הראשונה, שכל תכליתו להאיץ בערכאה הראשונה להחיש את קצב הדין⁶⁷.

בסך הכול, ב-10 בקשות, שעסקו ב-14 נאשמים, ניכרת מעורבותו של בית המשפט העליון בקצב ניהול המשפט על ידי הערכאה הראשונה.

ז. מסקנות

דומה כי מסקנות המחקר ברורות. למרות תיקונו של חוק המעצרים, לא הוחש קצב ניהול המשפטים. בתקופה שנבדקה, הוגשו בקשות רבות להארכת מעצר, רבות פי כמה מהבקשות שהוגשו לפני כניסתן לתוקף של ההוראות הרלוונטיות בחוק המעצרים. ואולם בהתחשב בקיצור תקופת המעצר, ייתכן לומר כי למעשה לא חל שינוי במצב. מה שהיה הוא שיהיה. נראה אפוא כי ניתן לומר שהמחוקק לא השיג את מטרתו בסוגייתנו.

עם זאת, יש להעיר: אמנם, רוב הבקשות נתקבלו, כשעל פי רוב הדבר נעשה בהסכמת הסנגוריה. אף על פי כן, נדמה שכיום הסכמת הסנגוריה ניתנת בפחות קלות מאשר בעבר.

ח. הסברים אפשריים לכישלון

קיימים שני הסברים אפשריים לכישלון: האחד הוא כי מערכת המשפט לא הטמיעה את הערכים שמחוקק חוק המעצרים ביקש לקדם. השני, כי הוראות חוק המעצרים בענייננו נכפו על מערכת המשפט, הר כגיגית, מבלי שיוקצו למערכת המשאבים הדרושים כדי לעמוד במשימה שהוטלה עליה. בעניין אחרון זה ראוי לשוב ולהשוות את המצב בישראל למצב בארצות-הברית. שם, עם חקיקתו של חוק המשפט המהיר נקבעו הסדרים מערכתיים ומנהליים שיאפשרו למערכת המשפט לעמוד בהוראות החוק.

ואכן, לדעתנו, ההסבר השני הוא ההסבר הנכון. עיון בהחלטות ההארכה מעלה, כך דעתי, כי מדובר בהחלטות ראויות. רובם המוחלט של הנאשמים, שמעצרים הוארך, היו, לכאורה, מסוכנים ביותר. די אם נזכיר כאן כי למעלה משליש מהנאשמים שמעצרים הוארך, הואשמו בעברה החמורה ביותר שבספר החוקים, היא עברת הרצח. נמצא כי מבחינת השופטים שישבו בדין הדילמה הייתה בין שחרורו של נאשם כביטוי לתרעומת על כך שלא הוקצו למערכת המשאבים הנחוצים ועל כך שבעקבות זאת נפגעה קשות חזקת החפות מפשע, ובין סיכונו החמור של הציבור על ידי הנאשם. אין תמה, בעינינו, שמרבית השופטים העדיפו שלא לסכן את הציבור בסכנה חמורה, וכדברי השופט חשין:

"בית המשפט הוא הערב. בית המשפט הוא הנושא בעומס האחריות – הוא ולא אחר. סניגור ראשי – אף חייב – לטעון למרשו את כל הראוי שייטען. אנשי משפט, וגם מי שאינם אנשי משפט, רשאים שלא להסכים להכרעות בית-משפט ולתת ביטוי